

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті висвітлено актуальність проблеми використання педагогічного потенціалу мистецтва у змісті підготовки майбутнього педагога. Визначено умови реалізації взаємозв'язку педагогіки і мистецтва; показано результативність інтеграції педагогіки і мистецтва. Розкрито сфери взаємодії педагогіки і мистецтва; охарактеризовано напрями її реалізації у підготовці майбутнього вчителя. Доведено, що на основі комплексного використання педагогічного потенціалу різних видів мистецтва відбувається взаємодія педагогіки і мистецтва у процесі підготовки вчителя, який володіє інноваційним ресурсом цієї підготовки, спрямованим на гуманітаризацію освітнього середовища, оптимізацію педагогічної взаємодії, творчу самореалізацію суб'єктів професійної освіти.

Ключові слова: педагогічний потенціал мистецтва, взаємозв'язок педагогіки і мистецтва, умови реалізації взаємозв'язку педагогіки і мистецтва, індивідуальність, сфери та напрями взаємодії педагогіки і мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасна українська школа відчуває необхідність пошуку ефективних моделей, інноваційних форм і методів побудови навчально-виховного процесу, які створили б освітнє середовище для особистісного та професійного самовдосконалення особистості. Школі потрібен новий учитель, який уміє слухати, чути і розуміти сучасних дітей, здатний цілісно сприймати педагогічну реальність і бути готовим до відкритого творчого діалогу з усіма учасниками освітнього процесу.

Формування професійної позиції вчителя часто обмежується використанням суто раціонально-логічних форм засвоєння змісту педагогічної освіти. Теоретичні знання не завжди забезпечують духовне становлення вчителя, сприяють формуванню особистісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим комплексне дослідження можливостей залучення мистецтва до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя стає актуальним завданням педагогічної науки.

Використання мистецтва як втілення краси й гармонії сприяє формуванню гармонійної особистості майбутнього вчителя, який зможе перенести красу й гармонію у світ, у якому він живе й працює, – у школу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання мистецтва в соціально-освітній сфері для глибокого розуміння сутності явищ і самого себе має давні корені. Відомі мислителі античної цивілізації Піфагор, Демокрит, Платон, Аристотель вбачали в мистецтві джерело гармонії та порядку в усьому всесвіті, у тому числі й у людській душі. Про педагогічні можливості мистецтва і художньо-образних засобів писали в своїх роботах Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці, В. О. Сухомлинський, Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський, С. Т. Шацький, Р. Й. Штейнер, І. Я. Яковлев та ін.

Академік НАПН України, доктор філософських наук, професор І. А. Зязюн звернув увагу на необхідність використання мистецтва в розвитку особистості професіонала. Завдяки його мудрим порадам значно зросла педагогічна майстерність учителів [1, с. 2]. Фундатор теорії вітчизняної мистецької освіти, доктор педагогічних наук, професор О. П. Рудницька впровадила поняття «педагогіка мистецтва», підкреслюючи необхідність використання у професійній педагогіці багатющого дидактичного і виховного потенціалу мистецтва [4, с. 5]. М. С. Каган охарактеризував провідну функцією мистецтва – «олюднення» і його здатність всебічно впливати на складноорганізовану тілесно-духовну природу людини.

Отже, у процесі професійного становлення фахівця необхідно формувати у студентів загальну та естетичну культури, залучаючи їх до різноманітних видів професійно орієнтованої мистецької діяльності. Одним із завдань забезпечення ефективності даного процесу є обґрунтування теоретико-методологічних і методичних засад упровадження мистецького компонента до освітнього середовища професійно-педагогічних і професійних навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації. Розв'язання цієї проблеми ми вбачаємо в реалізації взаємодії педагогіки і мистецтва.

Мета статті – обґрунтувати можливості використання педагогічного потенціалу мистецтва у змісті підготовки майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна і теоретична перенасиченість змісту освіти, зокрема дисципліни «Педагогіка», академічний характер взаємодії в системі «викладач-студент» не забезпечують належного осмислення феномена дитинства, феномена становлення людини, не розкривають ціннісних підстав педагогічної

діяльності. Сама система підготовки майбутнього вчителя потребує оновлення у напрямі посилення творчого складника освітнього процесу, розширення можливостей для професійно-особистісного самовираження та самореалізації студентів відповідно до сутності педагогічної професії.

Підвищення наукового інтересу до педагогічного потенціалу мистецтва сприяє вирішенню різноманітних педагогічних завдань засобами різних видів мистецтва. Одним з варіантів такого застосування стає взаємодія педагогіки і мистецтва, що дозволяє цілеспрямовано та органічно модернізувати освітній процес вищого педагогічного навчального закладу, збагачуючи його в ціннісно-смысловому, емоційному, комунікативному і діяльнісному аспектах. Звернення до взаємодії педагогіки і мистецтва в контексті модернізації процесу професійної освіти зумовлено його гуманітарною сутністю, гнучкістю, ненасильницьким характером, здатністю безпосередньо співвідноситися з потребами та інтересами його учасників.

Педагогіка, як і мистецтво, надає складному науковому змісту образності та емоційності, завдяки чому робить його цікавим і доступним для сприйняття і запам'ятовування учнями. Це визначає творчий характер професійної діяльності педагога і вимагає від нього спеціальних здібностей та якостей особистості, оволодіння зовнішньою та внутрішньою педагогічною технікою.

На основі комплексного використання педагогічного потенціалу різних видів і засобів мистецтва вибудовується система взаємодії педагогіки і мистецтва у процесі професійної підготовки вчителя, який володіє інноваційним ресурсом позитивних змін умов цієї підготовки, спрямованих на гуманітаризацію освітнього середовища, оптимізацію педагогічної взаємодії, творчу самореалізацію суб'єктів професійної освіти. Така система сприятиме збагаченню вихідного змісту педагогічної освіти через посилення його професійно-ціннісної спрямованості, індивідуально-особистісної орієнтації та варіативності пред'явлення.

У ході реалізації взаємодії педагогіки і мистецтва у формуванні особистості майбутніх учителів стимулюються позитивні зрушення у їхній поведінці й діяльності, формуванні в них певних соціально значущих якостей. Варто пам'ятати, що педагогіка як мистецтво вимагає творчого натхнення, вміння педагога створювати творче самопочуття, керувати своїм настроєм [2, с. 5].

Можливість реалізації взаємодії педагогіки і мистецтва в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя визначається такими умовами:

- готовністю викладача до здійснення взаємодії педагогіки і мистецтва, що виявляється в наявності у нього гуманітарної професійно-педагогічної позиції і стійкої мотивації на використання можливостей мистецтва у професійній діяльності, теоретичних знань про закономірності й механізми дії мистецтва в освітньому процесі;
- педагогічною доцільністю залучення творів мистецтва в освітній процес, виявленою під час аналізу вимог державних освітніх стандартів і результатів діагностики студентів;
- створенням і підтримкою в освітньому просторі ВНЗ взаємодії педагогіки та мистецтва;
- відсутністю у студентів внутрішніх бар'єрів для включення в ситуацію взаємодії (психофізіологічна і соціально-психологічна готовність до зустрічі з мистецтвом і до творчого самовираження);
- наявністю в розпорядженні викладача та студентів предметного навчально-методичного комплексу, що забезпечує системність, наступність, варіативність і гнучкість реалізації взаємодії педагогіки і мистецтва [3].

Мистецтво є універсальним педагогічним засобом, що дозволяє вибудувати взаємодію педагогіки і мистецтва, спрямовану на індивідуально-особистісне сприйняття і ціннісне осмислення змісту навчання і виховання. Високий рівень оволодіння цим засобом характерний для творчої особистості, бо найвищий рівень майстерності його професійної діяльності можна порівняти з мистецтвом. Саме мистецтво має достатньо засобів, щоб сприяти формуванню творчої індивідуальності педагога.

Мистецтво як процес і результат художньо-творчої діяльності руйнує застарілі стереотипи мислення і світобачення особистості, готує її до сприйняття нового, чим і визначається доцільність упровадження мистецького компонента до змісту професійної підготовки майбутніх педагогів. Співвіднесення об'єктивних педагогічних можливостей мистецтва із завданнями професійної підготовки вчителя на основі аналізу наукової літератури дозволило виявити і послідовно обґрунтувати сфери взаємодії педагогіки і мистецтва

Сфера гуманітаризації професійної підготовки вчителя обумовлена можливістю за допомогою мистецтва вносити гуманітарні орієнтири в процес підготовки майбутнього вчителя на рівні змісту того чи іншого предмету; якості педагогічної взаємодії

учасників освітнього процесу; організації освітнього середовища, адекватного гуманітарній природі педагогічного процесу.

Сфера оптимізації виражається в здатності під час взаємодії педагогіки і мистецтва оновлювати і оптимізувати традиційні форми підготовки вчителя через персоналізацію навчального змісту, збагачення освітнього процесу сучасним культурним контекстом, забезпечення психофізіологічної комфортності навчання, мотиваційної, емоційної включеності студентів.

Сфера забезпечення індивідуально-особистісного розвитку і творчої самореалізації учасників освітнього процесу розкриває взаємодію педагогіки та мистецтва як ресурс активізації творчих сил його учасників, стимулювання особистісного зростання, зміцнення в майбутніх учителів віри у власні професійно-особистісні можливості [2, с. 4].

Шляхом оновлення змісту фахових дисциплін нами використано історичні відомості про місце і значення мистецтва в різноманітних педагогічних системах. На основі отриманого емпіричного матеріалу обґрунтуємо основні напрями використання педагогічного потенціалу мистецтва в підготовці майбутнього вчителя.

Перший напрям розкриває сутність педагогіки як мистецтва. Виникнення педагогіки та її сутність зумовлені необхідністю підготувати людину до життєвих реалій. Мистецтво – це «храм» культурних здобутків людства, дотик до яких уможливорює вдосконалення вміння відчувати, збагнути, побачити. Сприйняття творів сприяло розвитку уяви, пам'яті, формуванню системи цінностей. Кожен твір стимулював творчу активність студента, бо має великі можливості для осмислення та асоціювання.

Мистецтво педагогічної дії розвиває вміння володіти собою та активізує інтерес, збуджує емоції студентів, що є умовою оптимізації навчання. Завдяки індивідуальному мистецтву педагога наукові положення набувають емоційного забарвлення, які сприяли результативності навчального процесу.

Другий напрям – використання мистецтва з метою розвитку гуманістичної особистості. Перенасиченість інформацією навчальних дисциплін загострили проблему збалансованості динаміки нашого життя з духовним розвитком майбутнього фахівця. Тому зміст освіти має спрямовуватись на внутрішній світ людини. Завдяки взаємодії мистецтва та педагогіки розвиваються здібності майбутнього педагога щодо сприймання реалій навколишнього світу, стимулюється здатність до самореалізації, самовдосконалення, творчого розвитку.

Третій напрям – використання комплексу методів навчання на основі різних видів мистецтва.

Методично доцільним є визначення педагогічного заняття і педагогічної ситуації як основних одиниць проектування в системі взаємодії педагогіки і мистецтва. До таких педагогічних занять віднесені форми організації освітньої діяльності, що ґрунтуються на системі педагогічної взаємодії, побудованій на інтеграції художнього та навчально-виховного змісту. Педагогічна діяльність із реалізації взаємодії педагогіки і мистецтва являє собою сукупність педагогічних дій щодо реалізації професійних задумів і цілей засобами мистецтва. Навчальні заняття забезпечували психологічну готовність учасників до зустрічі з мистецтвом, сприятливі умови для творчості та обговорення творів мистецтва, оформлення й закріплення як спільних вражень, так і попередньої індивідуальної роботи. З'ясовано, що згодом студенти прагнули до застосування мистецтва в ході педагогічної практики у школі.

Висновки. Отже, взаємодія педагогіки і мистецтва відкриває нові можливості сприймання навчального матеріалу, що виражаються в цілісному розумінні сутності педагогічних явищ і ціннісному ставленні до мистецтва, стимулює активність творчого самовираження студентів, пробуджує в них пізнавальний інтерес до предметів психолого-педагогічного циклу та сфери людинознавства, забезпечує психофізіологічну й психологічну комфортність навчання, створює умови для особистісного зростання.

Разом із тим маловивченим залишається питання системного залучення різних видів мистецтв у процес професійної підготовки майбутнього вчителя.

Список використаної літератури

1. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред., передм. та післямова Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14-36.
2. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
3. Отич О. Педагогіка мистецтва у розвитку творчого потенціалу педагогів дошкільних навчальних закладів / О. Отич // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. праць. – Київ : ТВО ВД «ЕКМО», 2011. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 52-60.
4. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібн. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О. П. Рудницька // Професійна освіта: педагогіка і психологія : Українсько-польський щорічник / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – Вип. II. – Київ ; Ченстохова, 2000. – С. 237-239.

Halyna Adamiv

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF ART IN THE CONTENT OF TRAINING FUTURE TEACHER

The article highlights the relevance of problems of using pedagogical potential of art in the content of training future teacher. Determined the conditions for implementing the relationship of pedagogy and art; showing results of integration pedagogy with art. Exposed areas of interaction between pedagogy and art; described directions for its implementation in process of preparation of future teachers. Proved, that in an integrated educational potential use of different types of art, formed by interaction of art and pedagogy in the teacher training (that has an innovative resource for positive changes in terms of preparation, that: aims at the liberalization of educational environment; optimizes of educational interaction; creatives self-fulfillment subjects of professional education). Shown main directions of using pedagogical potential of art in the content of training future teacher: disclosure of pedagogy as art; using art to develop humanistic personality; the introduction of teaching methods based on different types of art. It is found, that interaction between pedagogy and art (implementing in new features in the perception of educational material, expressing a holistic understanding of the nature of educational events and value attitude to art) stimulates the activity of creative expression of students and awakens their interest in cognitive subjects psycho-pedagogical cycle and humanity areas. Also its provides psychophysiological and psychological comfort of training and creates conditions for personal growth.

Keywords: *pedagogical potential of art, the relationship of pedagogy and art, conditions for the implementation of the relationship of pedagogy and art, individuality, spheres of interaction pedagogy and art, directions of interaction pedagogy and art.*

References

1. Ziaziun, I. A. (2006). Estetychni zasady rozvytku osobystosti: [The aesthetic principles of personality]. Nychkalo, N. H. ed. *Mystetstvo u rozvytku osobystosti*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 14–36.
2. Ziaziun, I. A., Sahach, H. M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii* [Beauty of pedagogical action]. Kyiv: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu, 302.
3. Otych, O. (2011). *Pedahohika mystetstva u rozvytku tvorchoho potentsialu pedahohiv doshkilnykh navchalnykh zakladiv* [Pedagogy of art creativity of teachers of preschool educational institutions]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*. Kyiv: TVO VD «EKMO», 3 (1), 52–60.
4. Rudnytska, O. P. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska* [Pedagogy: general and artistic]. Kyiv: Interprof, 270.
5. Rudnytska, O. P. (2000). *Pedahohika mystetstva: poshuky i perspektyvy* [Pedagogy of art: search and perspectives]. Ziaziun, I. A., Nychkalo, N. H. eds. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia: Ukrainsko-polskyi shchorichnyk*, 2. Kyiv: Chenstokhova, 233-241.

Одержано 1.09.2017 р.